

Husdyrbestandens Størrelse og Landbrugets Rentabilitet.*)

Af

Fuldmægtig *Johs. Ridder*,
Det landøkonomiske Driftsbureau.

Ser man tilbage paa den næsten tyveaarige Periode, der er forløbet, fra den forrige Verdenskrigs værste Hindringer for en fri Tilpasning af Produktionen var overvundet, til den nuværende Krig indtraadte i en Fase, der blev afgørende for vore Produktionsforhold, udviser dansk Husdyrbrug en bemærkelsesværdig Fremgang. Dette gælder ikke alene med Hensyn til Bestandens Størrelse, thi endnu mere bemærkelsesværdig er Fremgangen i Mængden af fremstillede Produkter, fordi der i denne Periode er opnaaet overordentlig smukke Resultater saavel i Retning af sundere og mere højtydende Dyr som i Forstaaelse af Foderets Sammensætning og Tilpasning, saaledes at de tilstedeværende Fodermidler stedse er blevet mere og mere hensigtsmæssigt udnyttet. At alt dette har været til Fordel for Landbrugets Rentabilitet, er ganske ubestrideligt. Naar den anførte Periode alligevel ikke afgiver noget lyst Billede af Landbrugets Økonomi, saa skyldes dette dels den haarde Belastning af Gæld og Omkostninger, Erhvervet stod med ved Periodens Begyndelse, og dels, at de økonomiske Svingninger har nedfældet sig som fortsat relativt store Omkostninger for Landbrugserhvervet. Men lad det være sagt med det samme, at naar Landbruget i det hele taget er kommet igen-

---

*) Foredrag i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab den 25. Februar 1942.

nem de mange vanskelige Aar, der præger denne Periode, saa skyldes det først og fremmest, at man ved Hjælp af det større og bedre Husdyrhold har været i Stand til at øge Produktionen og derved bære de store faste Omkostninger, der særpræger Landbruget. I denne Forbindelse maa det naturligvis ikke glemmes stærkt at understrege den store Betydning, som det stigende Høst-udbytte af vore Marker har haft for Landbrugets Økonomi, ikke mindst derved, at det har ydet et stedse bedre Grundlag for Husdyrenes Fodring.

Tabel 1. Husdyrbestandens Størrelse.
(1000 Stkr.)

	Voksne Heste	Plage og Føl	Malke- køer	Andre Kreaturer	Svin	Faar	Høns
1920	448	154	1196	1308	1116	540	13997
1929	463	58	1583	1453	3618	193	22075
1931	458	62	1704	1555	5537	—	—
1933	455	65	1800	1385	3109	179	26625
1937	441	128	1601	1533	3113	191	27573
1939	447	147	1642	1684	3183	147	33297

En Betragtning af Husdyrbestandens Størrelse, saaledes som denne med Henblik paa de mest karakteristiske Perioder er anført i Tabel 1, viser, at Kobestanden er forøget kraftigt fra ca. 1,2 Mill. Stkr. i 1920 til 1,8 Mill. i 1933. Herefter indtræder der en stærk Reduktion, som vi senere skal se, forårsaget af de lave Smørpriser, saa Antallet i 1937 kommer ned paa 1,6 Mill. for derefter at forøges lidt igen de følgende Aar. For de andre Kreaturers Vedkommende (Kalve, Kvier, Tyre og Stude) er det bemærkelsesværdigt, at Stigningen i den første Del af denne Periode er mindre end for Køernes Vedkommende, saaledes at der i 1929 er 1,6 Mill. Malkekøer og 1,5 Mill. andre Kreaturer, og i 1933 efter Aarene med de lave Kødpriser endog 1,8 Mill. Malkekøer mod 1,4 Mill. andre Kreaturer. I 1939 er Forholdet atter som for ca. 20 Aar siden med lidt færre Malkekøer end andre Kreaturer. Langt større er dog Svingningerne for Svinebestandens Vedkommende, der fra 1,1 Mill. i 1920 med mindre Tilbagefald i 1924 og 1927 stiger til 5,5 Mill. i 1931. Herefter sætter Flæskereguleringen ind, og i 1939 ligger Bestanden ved ca. 3,2 Mill. Stkr. Faarene har haft sin egen, skal

vi sige, sørgelige Skæbne og fortsætter tidligere Aartiens Tilbagegang, saa Antallet fra omkring $\frac{1}{2}$ Mill. i 1920 er reduceret til knapt 150 Tusinde i 1939, medens Hønsbestandens betegner den modsatte Yderlighed med en jævn og kraftig Forøgelse fra knapt 14 Mill. i 1920 til godt 33 Mill. Stkr. i 1939.

Fodergrundlaget for Svin og Høns er det ikke nødvendigt at gaa nærmere ind paa, thi Kærnefoderet har hidtil udgjort den overvejende Andel af Foderet til disse Dyr, og udover den bedre Kvalitet af Dyrene og den øgede Fodringsteknik har Landets hjemlige Kornavl suppleret med en større eller mindre Kornimport dannet Grundlaget for disse Produktioners Størrelse. For Kvægbrugets Vedkommende stiller det sig ganske anderledes, fordi Grovfoderet her udgør den dominerende Part af den samlede Fodermængde, og den hjemlige Foderproduktion er saaledes intimt sammenknyttet med Kvægholdet.

Tabel 2. Kreaturbestand og Arealbenyttelse.

	Antal Storkreaturer*) 1000 Stkr.	Grovfoderareal, ha pr. Storkreatur		Oliekage- import + hjemmeprod. Oliekager, kg pr. Malkeko
		Foderroer	Græs og Grønfoder	
1912	2378	0,12	0,45	428
1923	2400	0,15	0,53	587
1929	2763	0,15	0,44	644
1938	2902	0,15	0,40	568
1939	2960	0,14	0,40	533

*) 1 Storkreatur = 1 Hest, 1,5 Plage og Føl, 1 Ko, 2,25 Ungkreaturer og 6 Faar og Lam.

I Tabel 2 er vist, hvorledes Forholdet mellem Kreaturholdets Størrelse og Grovfoderarealet har ændret sig. Husdyrholdet er omregnet til Storkreaturer efter den under Tabellen anførte Skala, og Grovfoderarealet er for Rodfrugtarealernes Vedkommende beregnet som Foderroearaelet + $\frac{1}{3}$ af Sukkerroearaelet, medens Græsarealet er det samlede Græs- og Grønfoderareal, bortset fra Fæled, Strandenge og lignende Arealer.

Det fremgaar heraf, at i 1923, hvor Produktionen atter

var faldet i et nogenlunde normalt Leje efter Krigen, er man kommet ind paa et noget større Areal pr. Dyr end i 1912. Forklaringen herpaa maa vel være den, at i Aarene umiddelbart efter Krigen herskede der et ret ugunstigt Prisforhold mellem Mælk og Kraftfoder, hvorfor man kom ind paa at anvende forholdsvis mere Grovfoder til Dyrene, især af Græs. Det er bemærkelsesværdigt, at fra 1923, eller rettere sagt Aarene omkring 1923, holder Rodfrugtarealet sig ret konstant i Forhold til det samlede Husdyrhold, nemlig ved ca. 7 Storkreaturer pr. ha beregnet Foderroeareal. Efter foreliggende Regnskabsresultater kan man anslaa den opfodrede Roemængde til at svare til ca. 5000 F. E. pr. ha i 1923, 5600 F. E. omkring 1929 og 6300 F. E. som normalt i Aarene omkring 1939, altsaa en Stigning paa godt 10 pCt. for hver af de to Perioder. En tilsvarende Forøgelse af Roefoderet pr. Dyr maa altsaa have fundet Sted, og da Roefoder til Heste og Svin næppe har haft større Betydning i den Aarrække, der her er Tale om, maa det betyde, at der har været en meget kraftig Forøgelse af Roefoderet til Kvægholdet i denne Periode, og da ganske særlig til Malkekøerne.

Græs- og Grønfoderarealet er derimod i samme Periode formindsket fra 0,53 til 0,40 ha pr. Storkreatur eller rettere sagt: Kreaturbestanden er øget fra 1,9 Storkreatur pr. ha Græs- og Grønfoderareal i 1923 til 2,5 omkring 1939, det vil sige en Forøgelse paa godt 30 pCt. Nu er ganske vist ogsaa Udbyttet af disse Arealer steget meget betydeligt i denne Periode, nemlig efter Landbrugsregnskaberne at dømme fra ca. 2600 F. E. pr. ha omkring 1923 til 3400 F. E. i Aarene umiddelbart før den sidste Krig udbrød, altsaa omtrent samme Stigning i Høstudbyttet som i Kreaturbestanden. Det er muligt, at man ved den Maade, Græsberegningen foretages paa, kommer til et noget for lavt Græsudbytte pr. ha, men dette gælder for alle Aar, og Hovedindtrykket bliver derfor, at Intensiveeringen af Koholdet, dels i Retning af en større Bestand og dels af en højere Ydelse pr. Ko sammen med, at Ung-

kvægbestanden er forøget med en lille halv Million, er sket i Kraft af et større Roefoder og en stærkere Udnyttelse af Græsarealerne.

Hvad Kraftfoderforbruget angaar, saa viser det sig, at den aarlige Oliekageimport + de i Indlandet producerede Oliekager omregnet pr. Malkeko af den samlede Kobestand svinger stærkt fra Aar til Aar, lige fra 671 kg pr. Ko i 1924 til 360 kg i 1932, men med en Tendens i Retning af et mindre Oliekageforbrug pr. Ko de senere Aar end i Tyverne. Noget lignende Udslag viser Kraftfoderforbrugets Størrelse, naar man ser paa Tallene fra Landbrugsregnskaberne; men Tendensen i Retning af et mindre, samlet Kraftfoderforbrug de senere Aar genfindes ikke saa udpræget her, hvortil Forklaringen uden Tvivl maa søges i, at andre Kraftfodermidler end Oliekager i stigende Grad er indgaaet i Foderblandingerne.

Som Helhed viser de anførte Oversigter for Kvægholdet altsaa, at den stigende Produktion kun delvis har sin Forklaring i en øget Kobestand, og at de aarlige Svingninger i Produktionen først og fremmest maa tilskrives en mere eller mindre rigelig Tilstedeværelse af Grovfoder i Forbindelse med et forskelligt Tilskud af Kraftfoder, alt efter som Prisforholdene former sig, og kun i mindre Grad Ændringer i Bestandens Størrelse.

Betragtes Tallene over en længere Aarrække, fæstner nemlig det Indtryk sig, at det for Kvægets Vedkommende synes vanskeligt ved Ændringer i Besætningsstørrelsen hurtigt at tilpasse denne efter de økonomiske Vilkaar for Produktionen. De kortvarige Prissvingninger vil man derfor søge at indordne sig under ved en forskellig Intensitet i Retning af et større eller mindre Kraftfodertilskud.

For Svin og Høns vil derimod Bestandens Størrelse hurtigere kunne bringes op igen, og da Kraftfoderet udgør en mere dominerende Del af de samlede Produktionsomkostninger end for Kvægets Vedkommende, vil man

sædvanligvis for disse Besætningsgrenes Vedkommende indstille sig efter de økonomiske Vilkaar for Produktionen ved Ændringer i Besætningsstørrelsen.

Prisforholdenes Indflydelse paa Besætningsstørrelsen.

Før vi gaar over til at undersøge, hvad Regnskabsresultaterne siger om forskellig Besætningsstørrelse, har det sin Interesse at se, hvorledes Landmændene i Almindelighed reagerer overfor forskellige Prisforhold; thi dette maa dog antages at give et ganske godt Billede af, hvorledes Besætningsstørrelsen indvirker paa det samlede Brugs Rentabilitet.

Tabel 3. *Prisforhold, Fodring og Kreaturbestand.*
1920/21—1939/40.

For 1 kg Mælk kunde købes kg Kraftfoder	Antal Aar	Smørnotering Kr. pr. kg	Anvendt kg Kraftfoder pr. Ko	Aarlige Ændringer i Kobestanden 1000 Stkr.
0,65—0,69	4	3,51	639	+ 24
0,70—0,74	5	2,69	772	÷ 13
0,75—0,79	3	3,19	804	+ 27
0,80—0,84	6	3,24	839	+ 37
0,85 og derover	2	2,67	860	+ 42

Undersøges Tallene for Smørpris, Prisforhold mellem Mælk og Kraftfoder samt Besætningsforskydningen viser de, at Landmanden reagerer paa forskellig Maade. I Tabel 3 er de sidste 20 Aar inddelt i Grupper efter Prisforholdet mellem Mælk og Kraftfoder. Det er beregnet paa Grundlag af Regnskabsresultaterne saaledes, at Kraftfoderprisen er udregnet efter den anvendte Kraftfodermængde pr. Ko og den i Regnskabet konstaterede Udgift herfor. Herved faar man nemlig den Mulighed med, der har foreligget i Retning af at anvende relativt billige Fodermidler. Paa samme Maade er for Mælkens Vedkommende anvendt den Pris pr. kg, der fremgaar af Regnskaberne, thi herved bliver ogsaa det Forhold, at der ikke produceres lige store Mængder paa de forskellige Tider af Aaret, taget med i Betragtning. Det viser sig nu,

at med stigende Priser for Mælk overfor Kraftfoder øges Kraftfodertilskudets Størrelse til Køerne. I de Aar, hvor der kun har kunnet købes fra 0,65 til 0,69 kg Kraftfoder for 1 kg Mælk, er der kun anvendt 639 kg Kraftfoder pr. Ko, hvorefter Anvendelsen heraf stiger til 860 kg pr. Ko i de Aar, hvor der kan købes 0,85 kg Kraftfoder eller mere for 1 kg Mælk.

Det vil bemærkes, at Smørprisen stiller sig ret forskelligt i de enkelte Grupper, og dette fortæller os, at man reagerer ens, hvad enten det gunstige Prisforhold skyldes en relativt god Mælkepris eller lave Kraftfoderpriser. Jeg havde ikke ventet en saa nøje Tilpasning, men snarere, at man i nogen Grad reagerede ud fra de almindelige økonomiske Forhold, det vil sige fodrede noget stærkere, naar man mente at have Raad til det, og slækkede af, naar Aaret som Helhed var vanskeligt. Dette er ogsaa Tilfældet i enkelte Aar, f. Eks. i 1931—32, hvor Kraftfoderanvendelsen ligger noget lavere, end man skulde vente. Endelig viser det sig ogsaa, at i Aar med en god Kornhøst er man tilbøjelig til at rutte lidt mere med Kraftfoderet, hvilket iøvrigt ikke blot gælder for Køerne, men ogsaa kan iagttages f. Eks. for Hestenes Vedkommende.

Den sidste Talkolonne i Tabel 3 viser, at Ændringerne i Bestandens Størrelse ikke retter sig efter Prisforholdet mellem Mælk og Kraftfoder. Dette kunde man i og for sig heller ikke vente, thi et gunstigt Prisforhold mellem Mælk og Kraftfoder kan lige saa vel skyldes en lav Kraftfoderpris som en god Mælkepris, og Størrelsen af den Betaling, man faar for Grovfoderet, er i højere Grad afhængig af selve Mælkeprisen end af Prisforholdet mellem Mælk og Kraftfoder. Det viser sig i Overensstemmelse hermed, at Nedgangen i Kobestandens Størrelse ikke finder Sted i de økonomisk meget vanskelige Aar omkring 1931, men først tager Fart i Aarene 1933, 1934 og 1935, hvor vi havde de meget lave Smørpriser, og i denne Periode formindskes Kobestanden med næsten 200 000 Stkr. *I det hele taget skal der, naar Foderstoffer overhovedet*

kan købes, et meget kraftigt Pres til, før man gaar til en Formindskelse af Kobestanden. Forklaringen er ganske lige til den, at man ved en Formindskelse af Kobestanden ikke kan frigøre sig for de store faste Omkostninger, der er knyttet til denne Driftsgren, samt at den ufuldstændige Udnyttelse af Grovfoderet, som i første Omgang følger med en Besætningsformindskelse, meget let kan medføre et større Tab, end den Besparelse i direkte Udgifter en Besætningsformindskelse fører med sig. Med andre Ord, *en Besætningsformindskelse maa under normale Forhold følges af en hurtig Ændring af Markbruget.*

Med Hensyn til Ungkreaturerne reagerer man ganske anderledes hurtigt end for Malkekøernes Vedkommende. For hvert Aar med lave Kødpriser som 1922—23, 1925—26 og 1928—29 kan der konstateres en Nedgang i Ungkreaturbestanden, og i Aarene fra 1931 til 1934 med de meget lave Kødpriser reduceredes Antallet af Ungkreaturer med næsten 200 000 Stkr. — Det samme gælder for Svineholdets Vedkommende, hvor Bestanden formindskes under de lave Flæskepriser i 1924—25, 1928—29 og 1931—32. Men for denne Besætningsgren gælder det, at de direkte Udgifter, først og fremmest Foderet, udgør en saa betydende Andel af de samlede Produktionsomkostninger — efter Regnskaberne godt 80 pCt. — at en Reduktion her langt lettere lader sig gennemføre end for Koholdets Vedkommende.

Hvad siger Regnskaberne ?

Efter denne Oversigt over, hvorledes man i Praksis reagerer med Hensyn til Besætningsstørrelsen ved forskellige Prisforhold og Produktionsvilkaar, vil vi nu se paa, hvad Regnskabsresultaterne siger herom. Det er allerede nævnt, at det ikke kan afgøres, om den Forøgelse af Besætningsstørrelsen, der fandt Sted i en Aarrække efter den forrige Verdenskrig, forøgede Landbrugets Rentabilitet. Men man tør vist roligt sige, at Erhvervets Udøvere næppe kunde have klaret de vanskelige Aar, der

karaktiserer denne Periode, om man ikke havde sat ind paa at øge Besætningerne, vel at mærke, naar dette gik Haand i Haand med et øget Udbytte af Markerne, bedre Dyr, større Viden og Udnyttelse af denne Viden med Hensyn til Fodring og Pleje af de øgede Besætninger.

Nu er det ganske ugørligt ad regnskabsmæssig Vej at besvare Spørgsmaalet om Husdyrbestandens Størrelse og Landbrugets Rentabilitet under et. Ved forskellig Besætningsstørrelse kan vel vanskeligt forstaas andet end Besætningens Størrelse i Forhold til Arealet, og det er da indlysende, at Udtrykket store eller smaa Besætninger kan betyde noget højst forskelligt, hvad enten det drejer sig om store Gaarde, Bønderbrug eller Husmandsbrug, og om det er paa god Jord eller mindre god Jord, at Foderet skal avles til Besætningen. Man kan heller ikke se bort fra, at Spørgsmaalet om Besætningens Størrelse ogsaa maa ses i Forhold til Arealets Benyttelse, saaledes at der er en afgørende Forskel paa, om en Del af Arealet dyrkes med særlige Salgsafgrøder, og Besætningen af den Grund er lille i Forhold til det samlede Landbrugsareal for vedkommende Ejendom, eller det drejer sig om en forskellig Besætningsstørrelse i Forhold til det egentlige Grovfoderareal. Sidstnævnte Betragtningssmaade, altsaa Besætningsstørrelsen i Forhold til det egentlige Grovfoderareal, turde for Kvægholdets Vedkommende være den mest rationelle Maade at se Sagen paa. Det kan imidlertid ogsaa have sin Interesse at undersøge, hvorledes Kombinationen af en Del af Arealet dyrket med Handelsafgrøder stiller sig med Hensyn til Rentabilitet i Forhold til de Brug, der saa at sige udelukkende lægger Vægt paa Husdyrholdet i Forbindelse med et normalt Kornareal.

Af det anførte vil det fremgaa, at en saadan Undersøgelse kræver et meget stort Materiale, for at dette kan egaliseres saaledes, at Betydningen af selve Besætningens Indflydelse paa Rentabiliteten træder tydeligt frem i det samlede Driftsresultat for de paagældende Brug. Det er nemlig i denne Forbindelse ikke fyldestgørende at se paa

Resultatet af de enkelte Driftsgrene hver for sig; thi det maa konstateres, hvorledes de under forskellige Kombinationer paavirker Resultatet af den samlede Bedrift.

Det Materiale, der skal fremdrages til Belysning af disse Spørgsmaal, hidrører fra de Undersøgelser, der gennemføres ved Det landøkonomiske Driftsbureau. For Bønderbrugene fra Øerne og Østjylland, altsaa fra de bedre Jorder, er Antallet af Regnskaber saa stort, at en nogenlunde tilfredsstillende Sortering af Materialet er gennemførlig, og de følgende Tabeller, der skal omtales, belyser Forholdene i disse Brug. For de andre Landomraader og Størrelsesgrupper er Materialet saa begrænset, at der vanskeligt kan gives eksakte Tal, der fyldestgørende kan besvare Spørgsmaalet, og vil derfor blive behandlet mere erfaringsmæssigt.

Bønderbrugene.

For Bønderbrugene fra Øerne og Østjylland har Materialet været saa stort, at man først har kunnet udskille alle de Brug, der har haft betydende Dyrkning af specielle Salgsafgrøder, og derved faa de Brug for sig, hvor Grovfoderdyrkning og Kvæghold i Forbindelse med Svineholdet afgiver den største Part af Bruttoudbyttet. Korndyrkningen er i denne Forbindelse ikke regnet som en særlig Salgsafgrøde, fordi Kornet i disse Brug hovedsagelig anvendes til Foder hjemme i Bedriften. Det skal tilføjes, at det drejer sig om almindelige Bønderbrug fra 20 til 50 ha, og at der ikke er nogen væsentlig Forskel i Boniteten, idet Jordværdien i de forskellige Grupper ligger meget nær hinanden. Ialt er der i de 12 Aar undersøgt 1341 Brug af denne Type.

Besætningsstørrelse og Rentabilitet.

Inddeles nu disse Brug efter Antal Malkekøer i 3 Grupper med henholdsvis over 70 Malkekøer, 70 til 50 Malkekøer og under 50 Køer pr. 100 ha Landbrugsareal, viser det sig, at meget nær Halvdelen af de undersøgte Brug

kommer i Midtergruppen og ca. en Fjerdedel i hver af de to Ydergrupper. Antallet af Køer er, som anført i Tabel 4, henholdsvis 81, 59 og 42 Køer pr. 100 ha eller for en Gennemsnitsgaard paa 30 ha en Kobesætning paa henholdsvis 24, 18 og 13 Stkr., altsaa en meget betydelig Forskel.

Tabel 4. Driftsresultat ved forskellig Størrelse af Kobesætning.
(Bønderbrug fra Øerne—Østjylland. 1928/29—39/40).

	4 Aar med godt Resultat for stor Besætning	5 Aar med middel Resultat for stor Besætning	3 Aar med daarligt Resultat for stor Besætning	Alle 12 Aar
Stor Kobesætning (80,6 Køer pr. 100 ha)				
Forrentningsprocent (korrig.) ¹	5,4 (5,1)	3,5 (3,3)	1,4 (1,2)	3,6 (3,3)
Middel Kobesætning (59,3 Køer pr. 100 ha)				
Forrentningsprocent	4,1	3,0	1,9	3,1
Lille Kobesætning (41,5 Køer pr. 100 ha)				
Forrentningsprocent (korrig.) ¹	3,3 (3,7)	2,5 (2,7)	1,0 (1,4)	2,4 (2,7)
Smørnotering	2,41	2,36	1,81	
Prisforhold: $\frac{\text{Mælk}}{\text{Kraftfoder}}$	0,76	0,82	0,73	
Høstudbytte:				
Foderroer, F E. pr. ha	6075	6073	5548	
Græsning og Hø, F. E. pr. ha	3305	3254	3438	

De 4 Aar med et godt Resultat er: 1928/29, 1933/34, 1937/38 og 1938/39.

De 5 Aar med et jævnt Resultat er: 1929/30, 1930/31, 1935/36, 1936/37 og 1939/40.

De 3 Aar med et daarligt Resultat er: 1931/32, 1932/33 og 1934/35.

Og hvorledes har saa denne Forskel i Kobesætningens Størrelse givet sig Udslag i Rentabiliteten for den samlede Bedrift? Ja, eet kan siges med Sikkerhed, nemlig det, at

¹) Tallene i Parentes viser den kalkulerede Forrentningsprocent, saafremt de paagældende Brug havde haft samme Bruttoudbytte af Svineholdet som Brugene med de middelstore Besætninger.

hvert eneste Aar har Gaardene med de mindste Besætninger staaet med det daarligste Driftsresultat, hvordan saa end Prisforhold og alt andet formede sig. Resultatet af de store Kobesætninger viser derimod meget store Udsving fra Aar til Aar. I 4 af de 12 Aar har de haft et afgjort bedre Driftsresultat end Brugene med de middelstore Besætninger; i 5 Aar har Resultatet for disse to Grupper ligget ret nær hinanden, og i de 3 Aar har Brugene med de middelstore Besætninger klaret sig bedst.

Forklaringen paa disse Forskelligheder fremgaar delvis af de i Tabellen anførte Tal. Smørprisen har været højest i de Aar, hvor de store Besætninger udviser det bedste Driftsresultat. Forskellen er dog ikke særlig stor herfra og til de Aar, hvor Driftsresultatet er omtrent ens, henholdsvis Kr. 2,41 og 2,36 pr. kg. Derimod er Smørprisen afgjort lavest i de Aar, hvor de store Besætninger staaer daarligst, nemlig kun Kr. 1,81 pr. kg. Prisforholdet mellem Mælk og Kraftfoder ses endog at være gunstigst i de 5 Aar. Betragtes Tallene for Høstudbyttet, støder vi her paa en ret væsentlig Aarsag. I de Aar, hvor Brugene med de store Besætninger staaer daarligst, har Høstudbyttet af Foderroearealerne været kendeligt mindre pr. ha end i de øvrige Aar. Man synes altsaa at have arbejdet med en saa stor Besætning i Forhold til den normale Grovfoderavl, at denne Mangel paa tilstrækkeligt Roefoder har voldt Fodringsvanskeligheder og uden Tvivl medført større Indkøb af Kraftfoder end de andre Aar; dette Indkøb har endda maattet foregaa under et forholdsvis ugunstigt Prisforhold mellem Mælk og Kraftfoder. Ser man paa Tallene under Tabellen, der viser, hvilke Aar, der optræder i de forskellige Grupper, fæstner imidlertid det Indtryk sig, som man iøvrigt paa Forhaand maatte vente, at de Aar, hvor den intensive Driftsform, her de store Besætninger, har klaret sig daarligst, er Aar med et ugunstigt Forhold mellem Udgifter og Indtægter for Landbruget som Helhed og med Tendens i Retning af Prisfald, medens det om-

vendte er Tilfældet i de Aar, hvor Brugene med de store Besætninger har klaret sig bedst. *Vi støder her paa den gammelkendte Erfaring, at i opadgaaende Tider klarer Brugene med den store Omsætning sig bedst, men til Gengæld maa de tage et Tab i Prisfaldsaarene, hvor Produktpriserne altid falder stærkere end Omkostningerne.*

Imidlertid skal den Kendsgerning ikke skjules, at som Gennemsnit for samtlige 12 Aar har Gaardene med de store Besætninger haft den bedste Rentabilitet, nemlig en Forrentningsprocent paa 3,6 mod 3,1 for de middelstore Besætninger og kun 2,4 for Gaardene med de meget smaa Besætninger. Ja, det kan føjes til, at en stor Kobesætning som Gennemsnit for denne Periode faktisk har været en lige saa rentabel Driftsform som den, hvor specielle Salgsafgrøder, det være sig Sukkerroer eller Frø, indgaar i Driften, thi alle disse Brug har i den samme Aarrække haft en gennemsnitlig Forrentningsprocent paa 3,5.

Søger man efter den dybere Aarsag til, at Brugene med de store Besætninger i det lange Løb har klaret sig bedst, maa den imidlertid ikke søges i Kvægholdet alene, men ogsaa i dettes Betydning for Driften som Helhed, og enkelte af disse Forhold skal nævnes. Men for at undgaa Misforstaaelse vil det nok være rigtigst allerførst at nævne, at Brugene med den store Omsætning, større som mindre Bedrifter, vel nok maa siges at have de dygtigste Driftsledere. Som Regel, ikke altid; thi det, at køre saa stærkt, at Driftsrisikoen nødvendigvis maa blive for stor og Tabene derfor store i det lange Løb, kan vel egentlig ikke kaldes en fremragende Driftsledelse, selv om saadanne Bedrifter ofte set udvendig fra tager sig endog særdeles godt ud. Men Formaalet i denne Forbindelse er jo at undersøge, hvorledes denne uden Tvivl som Helhed bedre Driftsledelse i Brugene med de store Besætninger giver sig Udslag.

Mælkeydelsen pr. Ko er højest i Brugene med de store Besætninger, dog ikke væsentlig højere end for de mid-

delstore Kohold. De har derimod haft færre Ungkreaturer i Forhold til Antal Malkekøer end de øvrige Brug, og dette har nu hidtil, i hvert Fald paa de bedre Jorder, svaret god Regning. Stor Betydning har ogsaa det Forhold haft, at med de store Kobesætninger følger som Regel ogsaa et stort Svinehold. I Aarene under Svinereguleringen blev jo en Del af Svinekortene ligefrem tildelt efter Mælkemængdens Størrelse. Og Svineholdet har nu i langt de fleste Aar været et ganske godt Aktiv for Landbruget. Som det fremgaar af Tabel 4, er det forsøgt at beregne, hvorledes Forrentningen havde stillet sig, om alle Brug havde haft samme Bruttoudbytte af Svineholdet som Brugene med de middelstore Kobesætninger. Ganske vist er en saadan Beregning meget problematisk, fordi den bryder det Sammenspil, som er og maa være til Stede mellem de enkelte Driftsgrene, men den kan dog hjælpe til at give et fuldt saa godt Indtryk af, hvorledes Kvægholdet set for sig har paavirket Driftsresultatet. Tallene viser, at efter en saadan Korrektion stiller Brugene med de store Kobesætninger sig knapt saa gunstigt, idet Forrentningsprocenten som Gennemsnit for alle 12 Aar gaar ned til 3,3. Gaardene med de smaa Besætninger stiller sig efter denne Omregning noget bedre, men staar alligevel trods dette væsentligt ringere end de andre Brug.

Et Forhold, der efter min Mening i denne Forbindelse maa tillægges ganske særlig Betydning, er Kvægholdets Indflydelse paa Markbruget. De store Besætninger nødvendiggør en intensiv Dyrkning af Arealet med et forholdsvis stort Rodfrugtareal og kraftig Gødskning og er i sig selv et Middel til, at dette kan gennemføres. Et Udtryk herfor er det, at som Gennemsnit for de 10 første Aar af den her omtalte Periode høstedes der 562 kg Kærne mere pr. ha i Brugene med de mange Køer, end hvor der holdtes de smaa Besætninger, og noget lignende tør man sikkert gaa ud fra gælder for de andre Afgrøder.

Samtidig er Besætningen saa meget større pr. Areal-
 enhed med Grovfoder, at man alligevel opnaar en fuldt
 saa effektiv Udnyttelse af Grovfoderet, hvor der holdes
 de mange Køer, end for de middelstore Besætninger og
 da ganske særlig, hvor Kvægbestanden er lille. Det
 er ikke mindst gennem denne intensive Dyrkning af
 Arealet og fuldstændige Udnyttelse af Grovfoderet, der
 følger med de store Kvægbesætninger, at en af de af-
 gørende Fordele opnaas. Det kan i denne Forbindelse til-
 føjes, at naar Brugene med specielle Salgsafgrøder har
 klaret sig lige saa godt som Gaardene med de store Ko-
 besætninger, saa er Aarsagen hertil i Virkeligheden ikke
 den, at disse Specialafgrøder set som et isoleret Led af
 Bedriften har været særlig rentable, men med saadanne
 Afgrøder følger en saa intensiv Dyrkning af Markerne,
 delvis fordi man som Regel anvender megen Kunstgød-
 ning, at man her praktisk talt har en lige saa stor Kvæg-
 besætning som i Brugene med de middelstore Besætning-
 er, skønt gennemsnitligt 1 Mark i Omdriften dyrkes med
 Sukkerroer, Frø, Kartoffler eller andre Specialafgrøder.

Ydelsens Indflydelse paa Rentabiliteten.

Tør man nu paa dette Grundlag — at Brugene med
 de store Besætninger som Gennemsnit for en længere
 Aarrække har haft et noget bedre Resultat end de andre
 Brug — og forudsat naturligvis, at de nødvendige Mæng-
 der af Foderstoffer kan tilkøbes, tør man saa anbefale at
 gaa over til en saa intensiv Driftsform. Svaret herpaa kan
 kun blive *et betinget* Ja. Der er nemlig en stor Risiko for-
 bundet med en saa intensiv Driftsform. Dette fremgaar
 allerede af de anførte Tal i Tabel 3, der viser, at Ud-
 svingene fra de bedste til de daarligste Aar afgjort er
 størst for Brugene med de store Besætninger. Desuden
 viser en nærmere Gennemgang af Tallene, at der i Grup-
 pen med de store Besætninger findes adskillige Brug med
 et særdeles godt Driftsresultat, men til Gengæld adskillige

Tabel 5. *Driftsresultat ved forskellig Mælkeydelse pr. Ko.*
(Bønderbrug fra Øerne — Østjylland, 1935/36—1939/40).

	I		II		III	
	Stor		Middelstor		Lille	
	Besætning		Besætning		Besætning	
	Bedste Halvdel	Daarligste Halvdel	Bedste Halvdel	Daarligste Halvdel	Bedste Halvdel	Daarligste Halvdel
Mælkeydelse kg pr. Ko iflg. Kontrolforening	4322	3533	4181	3381	4163	3278
Forrentningsprocent	5,1	3,7	4,2	3,3	3,4	3,1

med et mindre tilfredsstillende Resultat. En af Aarsagerne hertil er, som man paa Forhaand kunde vente, *Besætnin- gernes Kvalitet*. Har man saa store Besætninger, er det afgørende, at det er gode Dyr. Dette fremgaar med al ønskelig Tydelighed af Tabel 5, hvor de tre Grupper med en forskellig Kobestand atter hver for sig er delt efter Mælkeydelsens Størrelse pr. Ko. De anførte Tal udgør Gennemsnitsresultatet for de 5 Aar 1935/36—1939/40 og viser, at inden for alle 3 Besætningsstørrelser staar Brugene med den største Ydelse med den højeste Forrentningsprocent, men at Forskellen er aftagende fra de største til de mindste Besætninger. *Jo større Besætning man har, desto større Betydning har altsaa Dyrenes Kva- litet*, og er disse Tal rigtige, skulde det altsaa være saa- ledes, at en middelstor god Kobesætning medvirker til et bedre Resultat for Bedriften som Helhed, end en stor Be- sætning med en forholdsvis lav Ydelse.

Det fremførte angaaende forskellig Besætningsstørrelse gælder, som tidligere understreget, almindelige Bønder- brug paa Øerne og i Østjylland. For andre Egne og Ejen- domsstørrelser kan Forholdene stille sig væsentligt ander- ledes, og dette skal omtales kort i det følgende. Desværre foreligger der ikke saa stort et Regnskabsmateriale til Raadighed her, at det har kunnet egaliseres tilstrække-

ligt, uden at Antallet blev lovlig lille til at bygge vidererækkende Slutninger paa. De Konklusioner, jeg alligevel tillader mig at fremføre, hviler derfor først og fremmest paa den Erfaring, man indhøster ved at tumle med de mange Enkeltresultater i Aarenes Løb, suppleret med den Bekræftelse, som Sammendrag og Bearbejdning af selv et mindre Materiale kan give.

For de lette Sandjorders Vedkommende stiller det sig, ligesom Tilfældet var for de bedre Jorder, saaledes at Brug med en efter disse Egnes Forhold stor Besætning set gennem en længere Aarrække opnaar en bedre Rentabilitet end Brugene med de mindre Besætninger. Men det viser sig her, at Udslagene fra Aar til Aar er større. I de gode Aar ligger Brugene med de store Besætninger endnu højere i Forhold til de mindre Besætninger, end Tilfældet var for de bedre Jorder — men i de mindre gode Aar for Kvægholdet, og da ganske særlig, naar Aarsagen hertil maa søges i en utilstrækkelig Grovfoderavl, er Risikoen ved de store Besætninger til Gengæld endnu større her. Det er da ogsaa fra disse Egne, at vi har det gamle Erfaringsord, „at det kan sagtens betale sig at købe Kraftfoder, men ikke at købe Grovfoder“. Der kan yderligere være Grund til at gøre opmærksom paa en Forskel til, nemlig den, at medens mange Ungkreaturer i Forhold til Koholdet næsten altid trækker Rentabiliteten ned for de bedre Jorders Vedkommende, saa synes dette ikke i tilsvarende Grad at være Tilfældet for de vest- og midtjydske Egne. Forklaringen kan vel næppe være anden end den, at man i de sidstnævnte Egne har en Del Arealer som de allerletteste Sandjorder og mindre gode, lave Græsarealer, der ikke egner sig saa godt for Afbenyttelse til Malkekøer, men derimod kan føde en Del Ungkreaturer. Og Sagen ligger da saaledes, at har man et tilstrækkeligt Antal Ungkreaturer, faar man disse Arealer udnyttet og dermed en ekstra Indtægt, som man ellers gaar Glip af.

De store Gaarde.

Med Hensyn til de store Gaarde maa siges, at de afviger i væsentlig Grad fra Bønderbrugene i hvert Fald for de bedre Jorders Vedkommende. Det viser sig de fleste Aar, at de store Gaarde paa de gode Jorder, der lægger Vægt paa Dyrkning af direkte Salgsafgrøder, og her kan vi tage Kornet med, gennemgaaende opnaar en bedre Rentabilitet end de store Gaarde, der driver, om jeg saa maa sige, en almindelig Bondegaardsbefdrift med Hovedvægten paa Kvæg og Svin. Men her tror jeg, at der er endnu større Grund til at understrege den Kendsgerning, at de store Gaarde med Handelsafgrøder og et relativt stort Kornareal som Regel har deres Grovfoderarealer noget stærkere besat med Kvæg end de øvrige store Gaarde. Prøver man at faa et Indtryk af de store Gaarde med Hensyn til Kobestandens Størrelse, fremkommer der da ogsaa et større Udslag til Gunst for de større Besætninger, end Tilfældet var i Bønderbrugene, og det viser sig, at en relativt stor Kobesætning ikke blot medvirker til en forbedret Rentabilitet i de Aar, der maa betegnes som gode Kvægaar, men selv i Aar med mindre gode Forhold for Koholdet ser det ud til, at et forholdsvist stort Kohold alligevel paavirker Resultatet for den samlede Bedrift i gunstig Retning.

Konklusionen af det her nævnte maa blive den, at de store Gaarde meget hyppigt har deres Grovfoderarealer for svagt besat, og ganske særligt gælder dette for Græsarealernes Vedkommende. —

At der ved disse Undersøgelser er set bort fra de store Gaarde med en saadan Beliggenhed, at de kan levere Konsummælk direkte til Byerne og i Kraft heraf arbejde med en højere Intensitet end de mindre godt beliggende Gaarde, nævnes blot for en Fuldstændigheds Skyld.

For de store Gaardes Vedkommende fra de lettere Jorder er vort Materiale saa lille, at jeg ikke tør udtale mig

bestemt herom. Som Helhed synes det dog for disse at gøre sig gældende, at store Kornarealer ikke er nogen Fordel her, og en mere bondebrugspræget Drift med relativ stor Vægt paa Husdyrholdet maa siges at have Fortrinnet.

Husmandsbrugene.

For Smaabrugenes Vedkommende synes derimod Forholdene at stille sig ganske modsat de store Gaarde. Holder man sig til Brugene med under 5 ha, er Kvægholdet som Helhed saa stort, at man maa regne med ca. 100 Køer pr. 100 ha Landbrugsareal, altsaa omtrent det dobbelte af det normale i Bønderbrugene. Ved denne Besættelse af Grovfoderarealerne synes det rentable Højdepunkt at være naaet, og det viser sig Aar efter Aar, at hvor man yderligere presser Bestanden stærkt op, kommer man hyppigt til at mangle Grovfoder og maa supplere med saa store Foderindkøb, at det gaar ud over Rentabiliteten, saavel af Kvægholdet som af den samlede Bedrift.

Grupperes disse Brug med under 5 ha efter aftagende Kobestand, kommer man derfor oftest til det Resultat, at Forrentningsprocenten er mindst i den Halvdel, som har det største Kohold, hvad enten Aaret saa maa betegnes som mere eller mindre godt for Kvægholdet.

Her bør dog tilføjes, at den større Kvægbestand kan medvirke til, at Familiens Arbejdskraft bliver bedre udnyttet, og at der kan opnaas en større samlet Arbejdsfortjeneste, selv om den sidste Indsats af Arbejde ikke bliver aflønnet fuldtud, og dermed ikke medvirker til en Forhøjelse af Forrentningsprocenten, ja tværtimod trykker denne. Og Opnaaelsen af den størst mulige Arbejdsindtægt selv med en mindre Fortjeneste pr. Dag maa naturligvis være Formaalet her, hvor ikke større Dele af Arbejdsudgifterne skal udredes kontant til gældende Dagløn for lejet Medhjælp.

Forholdene for andre Husdyrgrene end Kvægholdet.

I det foran nævnte har jeg kun beskæftiget mig med Kvægholdet. Og dette maa vel ogsaa være Hovedspørgsmaalet, naar det drejer sig om Husdyrbestandens Størrelse, fordi denne Besætningsgren er langt mere intimt sammenknyttet med hele den øvrige Bedrift, først og fremmest ved dets store Samhørighed med Markbruget, end Tilfældet er for de andre Besætningsgrene.

Saa vel Svinehold som Fjerkræhold lader sig, som allerede nævnt, ganske anderledes hurtigt tilpasse efter de øjeblikkelige Konjunkturer. Og dog er heller ikke Svineholdet uafhængigt af den øvrige Bedrifts Struktur. Den tilstedeværende Mængde Skummetmælk har saaledes en meget stor Betydning for den rentable Størrelse af Svineholdet, og det kan vel ikke være andet, end at den rigelige Arbejdskraft, der er til Stede i Smaabrugene, saa der her kan ofres stor Omhu paa Svinenes Pasning, er en medvirkende Aarsag til, at Svineholdet under normale Forhold er saa stort her, som Tilfældet er. — Det er vel derfor næppe nogen Tilfældighed, naar man prøver paa at undersøge Svineholdets Betydning for det samlede Landbrugs Rentabilitet ved at sammenligne iøvrigt nogenlunde ensartede Brug med forskellig Størrelse af Svineholdet, at Forskellen til Gunst for et stort Svinehold afgjort er størst i Smaabrugene. I et Aar som 1935—36, hvor Svineholdets Rentabilitet maatte siges at være ganske god, var der saaledes en Forskel i Forrentningsprocenten til Gunst for den Halvdel af Brugene, som havde det største Svinehold, paa 1,5 for Smaabrugene og 1,1 for Bønderbrugene, medens Forrentningsprocenten snarest var lavest i den Halvdel af de store Gaarde, som havde det største Svinehold. Og dette kan endda ikke forklares ved, at de store Gaarde med det lille Svinehold havde Fordel af et større Kornsalg, thi Kornprisen laa netop forholdsvis lavt det Aar. Nej, Aarsagen maa snarere søges i Bedriftens hele Struktur, der virker saaledes, at de store

Gaarde, som har det mindste Svinehold, er dem, der lægger ret stor Vægt paa Dyrkning af specielle Salgsafgrøder og samtidig har et ret stort Kornareal, og som Følge heraf mindre Kvæghold med tilsvarende Svinehold; og disse Gaarde har som tidligere anført i det store og hele opnaaet en bedre Rentabilitet end de store Gaarde, der har et relativt stort Husdyrhold. Vi støder altsaa her atter paa et af de Forhold, hvor de enkelte Driftsgrene, naar det drejer sig om deres økonomiske Betydning, maa ses i Belysning af Bedriften som Helhed.

Hvad angaar Fjerkræholdet er en Sammenligning mellem Brug, der lægger større eller mindre Vægt paa denne Driftsgren, uden egentlig Mening og da ganske særlig for de noget større Gaardes Vedkommende. Et større Fjerkræhold vil nemlig altid her være Udtryk for en særlig Interesse for denne Driftsgren i de paagældende Brug, og saa skal Resultatet selvsagt blive bedre end der, hvor et lille Hønsehold nu engang hører med til Bedriften, men iøvrigt ikke ofres synderlig Omhu, hverken med Hensyn til Fodring eller Pasning. Ganske anderledes stiller det sig for Smaabrugenes Vedkommende, hvor Interessen som Helhed er stor for Fjerkræholdet. Og her viser det sig Aar efter Aar, at et stort Fjerkræhold i langt de fleste Tilfælde er et værdifuldt Led af Bedriften og medvirker til en forbedret Økonomi. Ja, det er næppe for meget sagt, at et stort og godt Hønsehold netop for mange Smaabrug har været et godt Hjælpemiddel til at komme igennem vanskelige økonomiske Perioder.

Betragtninger over den øjeblikkelige Situation.

Efter denne Oversigt over, hvad Regnskaberne siger om Rentabiliteten ved forskellig Størrelse af Husdyrbestanden under de Forhold, som har været gældende gennem en Aarrække, vil vi nu følge en Linie, der har været fulgt i Landbrugsproduktionen, og som fører os frem til Betragtninger over den øjeblikkelige Situation.

Det er karakteristisk for den Aarrække, som er behandlet i det foregaaende, at skønt Udbyttet af Markerne er forøget og Besætningerne forbedret, saa har Arbejdsforbruget været nedadgaaende. Det er ikke meget galt at anslaa, at fra 1929, hvor Antallet af Medhjælpere var noget større end de foregaaende Aar, har der været en Tilbagegang i Landbrugets Medhjælperstab paa ca. 50 000. Af denne Tilbagegang falder ganske vist alene de 30 000 paa de vanskelige Aar fra 1929 til 1934; men selv efter 1934 har der altsaa været en Tilbagegang paa ca. 20 000. Disse Tal skal ikke diskuteres nærmere, men tjene til at paavise den Kendsgerning, at man har holdt og stabiliseret Fremgangen i Landbrugets Produktion ved et aftagende Arbejdsforbrug. Den fortsat stigende Anvendelse af arbejdsbesparende Maskiner har naturligvis haft sin Andel i, at man kunde komme igennem med en mindre Medhjælperstab. Men det er ogsaa en Kendsgerning, at man i høj Grad gennem Indkøb har indvirket paa Produktionens Størrelse. Dette gælder ikke blot med Hensyn til Kunstgødning, men ogsaa for Foderstoffernes Vedkommende. Hvor Tilpasningen af Besætningernes Størrelse efter de enkelte Aars varierende Høstudbytte ikke kunde udlignes ved Ændringer i Bestandens Størrelse, tog man Foderstofindkøbene til Hjælp. Meget knappe Græsningsperioder kom man heller ikke igennem ved Hjælp af oplagrede Fodermidler som Ensilage og lignende, men hvor Høet ikke slog til, var det ogsaa her indkøbte Fodermidler, man tyede til. Og mest af alt er det vel endda paa-faldende, at trods indgaaende Kendskab til, hvor store Mængder Grovfoder i Form af Kartofler og højprocentiske Roer, der kunde indgaa i Hestenes og Svinenes Foder, og Ensilage til Kvæget, saa er det en Kendsgerning, som Regnskaberne viser, at det som Helhed var paa-faldende smaa Mængder Grovfoder, der anvendtes paa denne Maade. Faa Spørgsmaal er der vel talt saa meget om ved Møder og Kursus som netop dette; men Resultatet stod

langt fra i Forhold dertil. Der kan næppe findes anden Forklaring herpaa end den, at det paa dette Tidspunkt ikke betalte sig. Den store Vanskelighed med at sikre sig Arbejdskraft, forholdsvis høje Lønninger og efter Produktpriserne rimelige Priser paa Korn og andre Foderstoffer animerede ikke til at ændre Driftsplanen i Retning af mindre Indkøb og saa til Gengæld ofre det mere Arbejde i Mark og Stald, som en saadan Omlægning vilde kræve.

Men hvor meget anderledes staar vi ikke i det i Dag. Foderstofindkøb fra Udlandet er udelukket, og de Kornmængder, der er til Raadighed til Foder, er smaa. Udsvingene i Høstens Størrelse kan derfor ikke udlignes ved Foderindkøb; og kan der ikke skabes hjemlige Foderreserver er Udskiftning af en større eller mindre Del af Besætningen i de vanskelige Perioder en Nødvendighed. Dette har ikke mindst de lettere Egne i Jylland faaet at mærke de to sidste Aar. Kunstgødningsindkøbene er ogsaa begrænsede, Superfosfat kan slet ikke faas, og Markernes Ydeevne maa der derfor hjælpes mest muligt paa gennem god Behandling og hensigtsmæssigt Afgrødevalg, hvilket netop bortset fra gode Bælgplanteafgrøder betyder øget Arbejdsanvendelse.

Som Forholdene stiller sig nu, er det vanskeligt at se anden Udvej for Opretholdelse af Landbrugets Intensitet i størst mulig Udstrækning end gennem en øget Arbejdsindsats at fremskaffe rigeligt Foder fra egne Marker i en saadan Form, at det staar til Raadighed Aaret rundt ogsaa i de foderknappe Perioder, og hertil hører i de senere Aar ikke mindst vore græsknappe Forsomre.

Spørgsmaalet om Besætningernes Størrelse maa nu for Tiden føjes ind i denne Ramme, og Mulighederne for Fremskaffelse af Fodermidler, der kan anvendes i foderknappe Tider, vil sætte Grænsen for Husdyrbestandens Størrelse. Der er nu i højere Grad Tale om, hvor stor en Besætning man er nogenlunde sikker paa at kunne fremskaffe Foder til, end hvor stor en Besætningsstørrelse, der

giver den bedste Rentabilitet. Selvfølgelig vil dette være afhængigt af, hvorledes man ser paa den nærmeste Fremtid; om det blot gælder at holde ud med størst mulig Besætning, til bedre Tider atter kommer, eller om man mener, at de nugældende Forhold uden Mulighed for udenlandske Foderindkøb vil vare saa længe, at man maa indrette sig herefter.

Landmændene har foreløbig reageret paa den Maade, at man har nedskaaret Bestanden af Høns og Svin stærkt, dels fordi man simpelthen mangler Korn, og dels fordi man ser sin Fordel ved at anvende en Del af Kornet som Tilskudsfoder til Malkekøerne. Der kan næppe være Tvivl om, at denne Indstilling er i Overensstemmelse med de gældende Priser, vel at mærke, naar Kvægbestanden ikke er større, end at Grovfoderet udgør den størst mulige Part af det samlede Foder, og Kornet kun tjener som Tilskudsproduktionsfoder for at udnytte den Del af Køernes Ydeevne, der ikke kan tages ind ved Hjælp af Grovfoder. Er Kobestanden større, end dette betinger, rejser Spørgsmaalet sig i de paagældende Brug, om en yderligere Indskrænkning af Kobestanden ikke vilde være ønskelig.

Dernæst har Landmændene reageret i den Retning at indskrænke Kobestanden stærkere end Antallet af Ungkreaturer, en Foranstaltning, der set saavel ud fra de øjeblikkelige Fodringsforhold som af Hensynet til en kommende Forøgelse af Kobestanden igen maa siges at være hensigtsmæssig.

Spørgsmaalet om den gunstigste Besætningsstørrelse er altsaa under den nuværende Situation traadt ind i en anden Fase end tidligere. Da var det faktisk Spørgsmaalet om den gunstigste Kombination af Anvendelse af hjemmeavlet Grovfoder og indkøbt Tilskudsfoder; nu drejer Spørgsmaalet sig om, hvor store og hensigtsmæssige Mængder Foder, der kan fremskaffes af Landets egne Jorder, og Mulighederne herfor sætter Grænsen for den Husdyrbestand, der nu som tidligere vil være afgørende for det danske Landbrugs samlede Økonomi.

Foredraget efterfulgtes af følgende Diskussion:

Godsejer, Dr. med. *K. A. Hasselbalch* takkede Fuldmægtig *Ridder* for det gode og belærende Foredrag, som der var lagt et stort Arbejde i. Det er et omfattende Regnskabsmateriale, som bearbejdes af Det landøkonomiske Driftsbureau, og der gøres megen Brug af det. Det anvendes baade som historisk Kilde og ved raadgivende Virksomhed inden for det praktiske Landbrug, ja bruges ogsaa af Lovgivningsmagten. Taleren spurgte, om den i Tabel 5 anførte Gennemsnitsydelse af kg Mælk pr. Ko i de 3 Besætningsgrupper var omregnet til 4 0/0 Maalemælk. —

Forsøgsleder, Dr. agro. *V. Steensberg* nævnte, at Foredragsholderen til Slut var inde paa det Spørgsmaal, som i Dag er saa aktuelt, nemlig Udnyttelsen af Grovfoderet. Det synes jo, som om man før Krigen i højere Grad har søgt at klare Vanskelighederne ved større Indkøb af Kraftfoder end ved at udnytte Grovfoderet bedre. Det kan vi ikke mere. Det er først og fremmest Roetoppen, det gælder — ikke alene i frisk, men ogsaa i ensileret Tilstand. Tidligere var man muligvis vejet tilbage for Toppens Anvendelse af arbejdsmæssige Aarsager; ved Kalkulationer i Forbindelse med Forsøg var det imidlertid konstateret, at 1 F.E. kunde fremskaffes for ca. 10 Øre, naar alt sættes til fuld Pris. Der var f. Eks. regnet med et Spand Heste til 18 Kr. pr. Dag. Ganske vist er det under normale Forhold ulige lettere at købe Foderet, og det bliver gjort, især naar det kan ske til en billig Pris, men Forholdene gør det nødvendigt, at vi nu ikke lader noget gaa til Spilde. Der er store Værdier at indvinde gennem rationel Opbevaring og Anvendelse af den Del af Toppen, der ikke fodres op fra Marken.

Konsulent *H. Kristensen*, Slagelse, var enig med Fuldmægtig *Ridder* i den Maade, hvorpaa han havde fortolket Regnskabstallene, men beklagede, at Driftsbureauets Regnskaber ikke var i den Grad à jour, at man umiddelbart kunde bruge dem. De bearbejdede Regnskaber er jo altid ca. 1½ Aar gamle,

inden de foreligger, og i Tider som nu, hvor alting skifter saa hurtigt, er det vanskeligt at anvende Tallene til Kalkulationer. Hvis jeg f. Eks. i Dag vil sælge mit Hø, kan jeg faa mere for det pr. F. E., end Besætningen kan betale det med i Henhold til Regnskaberne. De, der for Tiden har de største Afgrøder til direkte Salg, møder med de bedste Selvangivelser.

Ridders Redegørelse for S sammenspillet mellem de forskellige Driftsgrene er et Ord i rette Tid. Det er min Opfattelse, at et stort Ungkvæghold forringer Malkekvægholdets Økonomi. Selvfølgelig maa vi reducere Besætningerne i Forhold til Fodringsmulighederne; dog mener jeg, at man med Hensyn til Reduktionen af Svinebestanden er gaaet for vidt. Ved Anvendelse af flere Sukkerroer maa vi kunne bøde paa Kornmanglen til Svineproduktionen. Det er intet Under, at Mælkeproduktionen gaar stærkt tilbage paa Egne med daarlige Jorder og ringe Kornhøst.

Foredragsholderen svarede Dr. Hasselbalch, at Mælkeydelserne ikke var omregnet til 4⁰/₁₀₀ Maalemælk, og udtalte iøvrigt, at en ændret Anvendelse af Grovfoder og Korn inden for Besætningerne vilde nødvendiggøre en Ændring af Markbruget. Naar det i Foredraget var nævnt, at det var i Overensstemmelse med de gældende Priser, naar man indskrænkede Bestanden af Svin og Høns og anvendte Korn til Køerne i Stedet for, saa var det ikke Meningen dermed at fremhæve, at man skulde forsøge at opretholde en større Kvægbestand paa Svinenes og Hønsenes Bekostning, end det størst mulige Grovfoderforbrug til Kvæget betinger.

Grovfoderets Anvendelse er et vigtigt Spørgsmaal. Det er rigtigt, at hvor man har haft Arbejdskraft til Raadighed, har det sikkert i adskillige Aar været rentabelt at anvende Roetoppen. Arbejdet med Opsamlingen og Ensileringen er uden Tvivl godt betalt.

En stor Ungkvægbestand svarer sig i Almindelighed ikke saa godt paa de gode Jorder. Dog er Forholdet det, at der til Ejendomme med ganske god Jord *kan* høre Arealer af mindre god Bonitet, hvis Afgrøder kan finde økonomisk Anvendelse

til Ungkvæget. Regnskaberne viser dog i Almindelighed, at det fortrinsvis er i Egnene med de lettere Jorder, man faar et godt økonomisk Resultat af en forholdsvis stor Ungkvægbestand.

Da ikke flere ønskede Ordet, afsluttede Godsejer, Dr. med. *K. A. Hasselbalch* Mødet med en Tak til Foredragsholderen for den grundige Behandling af Emnet, som man havde faaet, dels gennem Foredraget og dels gennem Diskussionen. Jeg kan allerede nu gøre opmærksom paa, at Landhusholdningsselskabet vil holde et Sommermøde paa Hindsgavl i Dagene 22., 23. og 24. Juni.
